

BİR CUMHURİYET AYDINI OLARAK DİL VE KÜLTÜR POLİTİKALARI İŞİĞİNDA HASAN REŞİT TANKUT

Erhan ALPASLAN*

Tülay AYDIN**

ÖZ

Cumhuriyet Döneminde, ulusal bir kimlik oluşturma isteği, ümmet anlayışına dayalı dinin yerini alacak ortak bir değerler örgüsü kurma yolundaki çalışmaların, dil ve tarih üzerinde odaklanılması gereğini ortaya koymuştur. 1930'lu yıllarda daha yoğun olarak ele alınan bu çalışmalar bizzat Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlatılmıştır. Siyasetçi, bürokrat ve aydınlardan oluşan yeni bir aydın zümresinin işbirliği ve sistemli çalışmaları ile yürütülen bu köklü değişim projesi ulusal ve uluslararası alanda oldukça ses getirmiştir. İlgili bilim insanları zaman zaman Mustafa Kemal'in özel görüşme ve sohbetlerinde yer alarak, bu konudaki görüş ve düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalarda yer alan ve Cumhuriyetin aydın kadrosu içinde birçok önemli görevler üstlenerek teori ve projeler üreten kişilerden biri de Hasan Reşit Tankut'tur. Hasan Reşit Tankut, siyasetçi kimliğinin yanı sıra birçok resmi görevlerde bulunmuştur. Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Tarih Öğretim Görevlisi olarak görev yapan Tankut, aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nun kurucularındandır. Tankut, Etimoloji, Lengüistik ve Filoloji Kolları Başkanlığı, Genel Sekreterlik ve İkinci Başkanlık gibi görevlerde bulunmuştur. Tankut, 1937 Eylülünde Atatürk'ün isteğiyle Güneş-Dil teorisini tanıtmak üzere Bükreş'te toplanan Antropoloji ve Arkeoloji kongresine katılmıştır. Dil ve etno-politik alanlarda bir çok eser kaleme alan Tankut, Cumhuriyet döneminde Güneş-Dil Teorisinin ve Türk Tarih Tezinin ortaya konulmasında katkı sağlayan baş aktörlerden ve Kemalist, seküler-milliyetçi elitlerin önemli isimlerinden birisi olmayı başarmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: ealpaslan@ksu.edu.tr.

** Arş. Gör., (Phd), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: tlyaydn05@gmail.com.

Anahtar Kelimeler: *Hasan Reşit Tankut, Türk Dil Kurultayı, Türk Tarih Tezi, Gneş-Dil Teorisi, Etno-politika.*

AS A REPUBLIC INTELLECTUAL, HASAN REşIT TANKUT IN THE LIGHT OF LANGUAGE AND CULTURE POLITICS

ABSTRACT

Willing to build a national identity during the Republic Period, the studies revealed a need to focus on language and history in order to build a shared values network which was going to replace religion based on community belief. These studies which were dealt with more intensively in the 1930s, were initiated under the leadership of Mustafa Kemal himself. This fundamental change project which was conducted with the cooperation and systematic study of new intellectual's community that consists of politicians, bureaucrats and intellectuals grabbed attention nationally and internationally. Relevant scientist had a chance to express their ideas about this matter to Mustafa Kemal himself. Hasan Reşit Tankut was one of the intellectuals who was involved in these studies and had important roles by developing theories and projects. Beside him being politician, Hasan Reşit Tankut had many official duties. He was a lecturer at a language, history and geography faculty and one of the founders of Turkish Language Society. He also was Secretary-general and Vice President of Ethnology, Linguistic and Philology Branch. He attended the Anthropology and Archaeology Conference which was held in Bucharest in 1937 with Atatürk's request in order to introduce Gneş-Dil Theory. He wrote many books on Language and Ethno politics and he was also one of the agents who contributed to develop Gneş-Dil Theory and Turkish History Thesis. He managed to be one of the important names of Kemalist Secular Nationalist Elites.

Kewwords: *Hasan Reşit Tankut, Turkish Language Congress, Turkish History Thesis, Güneş-Dil Theory, Ethno politics.*

Giriş

Erken Cumhuriyet Döneminde devletin modern anlamda dönüşümü ve kimlik algılamasında yeni bir boyut kazandırma işlevini yürütmek üzere aydın ve elit kesimlerin desteği önemli bir rol oynamıştır. Buna göre Osmanlı Devleti'nin modernleşme evrimini gerçekleştiren çoğu aydın olmak üzere elitlerden oluşan değişim yanlısı grupların fikri ve ideolojik mirasına Cumhuriyet Döneminde yeni bir kimlik felsefesi olarak belirlenen Kemalist fikir ve ideolojisi ile eğitilen yeni aydınların da dahil edilmesi ile komple bir değişim çalışması başlatılmıştır.

Hasan Reşit Tankut, toplumsal değişimin yeni bir kimlik yaratma misyonunu üstlenen aydınlar içerisinde dil ve etno-sosyal tarih konusundaki araştırmaları ile en önemli katkıları sağlayan aydınlardan biridir. Bir aydın olma sıfatının yanı sıra bürokrat ve siyasetçi olarak modernleşme idealinin uygulayıcı safhasında da yer alan Tankut, 1891 yılında Elbistan'da doğmuştur. Hasan Reşit Tankut, Cumhuriyet Dönemi bürokrat ve siyaset adamı yetiştirme konusunda bir merkez olan Mülkiye Mektebini 28 Ekim 1913'de iyi derece ile bitirerek mezun olmuştur.¹ 1913-1931 yılları arasında çeşitli bürokratik görev ve memuriyetlerde çalışan Tankut, askeri ve idari içerikli bu görevlerden sonra 1931 yılında CHP Muş Milletvekilliğine seçilmiştir.² Tankut, böylece uzun süreli olacak siyasi kimliği ile bir aydın olarak siyaset yapımının merkezinde yer almayı başarmıştır. Tankut, aynı zamanda bu sıralarda 1926 yılında İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı görevini yürütürken, Milli İstihbarat Teşkilatı'nın Dış İstihbarat Bölümü Kurulunda da yer almıştır. Bu kapsamda Tankut, eğitim almak üzere 20 günlük bir kurs için Almanya'ya gönderilen heyet içinde yer almıştır. Tankut, 1928 yılında ise Mülkiye Müfettişi olarak görev yapmıştır.³ Siyasi hayatını V.⁴, VI.⁵, VII. ve VIII.⁶ Dönem TBMM seçimlerinin ardından Maraş Milletvekili olarak devam ettiren Tankut, aynı zamanda Meclis içinde de çeşitli görevlerde bulunmuştur.⁷ Hasan Reşit Bey IX. Dönemde Hatay, XI. Dönemde Mardin'den milletvekili seçilerek yasama görevini sürdürmüş, fakat X. Dönemde (1954-1957) milletvekili seçilememiştir. Tankut'un

¹ Hasan Reşit Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 299; Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü Arşivi, Dosya No: 016570; Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IV. Dönem 1931-1935**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996, s. 467; Mustafa Çufalı, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012, s. 827.

² Çoker, **a.g.e.**, s. 468.

³ Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler (1800-1950: Türkolojinin 150 Yılı)**, Ankara, 2012, s. 100.

⁴ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-V. Dönem 1935-1939**, C. II, TBMM Vakfı Yayınları No: 26, Ankara, 2001, s. 555.

⁵ Şenal Günay, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)**, C. V, TBMM Vakfı Yayınları No: 39, Ankara, 2007, s. 551; Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 299.

⁶ Hasan Reşit Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VII. Dönem, TBMM Arşivi, Şahsi Dosya No: 580.

⁷ Hasan Reşit Tankut, Maraş Milletvekili seçildikten sonra TBMM çalışmalarına hemen katılmıştır; 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Bayındırlık Komisyonu üyeliğine, 11 Kasım 1946 ve 5 Kasım 1947 tarihinde yine aynı üyeliğe tekrar seçilmiştir. 5 Kasım 1948 tarihinde ise Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçilmiştir. Bkz. Çufalı, **a.g.e.**, s. 827.

milletvekilliği 27 Mayıs 1960'tan itibaren ise sona ermiştir. Hasan Reşit Tankut, 18 şubat 1980'de Ankara'da lmştir.⁸

Tankut'un yukarıda bahsi geçen siyasi ve bürokratik görevlerinin yanı sıra makale konusunu teşkil eden diğer önemli fonksiyonu onun aydın ve ilmi kişiliğidir. Yurtiçi ve yurt dışında birçok yere ziyaretler düzenleyen Tankut, bu ziyaretlerini bilimsel çalışmaları için bir dayanak oluşturmuştur. Mülkiye eğitimi sırasında Bulgarca da ğrenen Tankut, Almanca, Fransızca, İngilizce ve Arapça ğrenmiştir.⁹ Dil konusunda bir uzman olarak atanmasındaki en büyük etken dillere olan yatkınlığı ve farklı yerlere yaptığı gezi tecrübeleridir. Anılarında belirttiği kadarıyla bizzat Atatürk'ün emriyle profesör olarak atanan Tankut, Eylül 1936-Temmuz 1940 arası Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Tarih ğretim Görevliliği yapmıştır.¹⁰ Tankut, aynı zamanda Türk Dil Kurumu'nun kurucularındandır.1934'den 1952'ye kadar Türk Dil Kurumunun İkinci Başkanlığında; Etimoloji, Lengüistik ve Filoloji Kolları Başkanı ve Genel Sekreterlik ve İkinci Başkanlık görevlerinde de bulunmuştur.¹¹

Tankut, 1930'lardan sonra başlatılan dil ve tarih çalışmaları ekseninde birçok çalışma ve araştırmaya imza atmıştır. Öte yandan Hasan Reşit Tankut, hassas dönemlerde devletin resmi görevlisi olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bulunmuş ve bu bölgelerin sosyal, etnik ve inanç yapısına dair ayrıntılı raporlar hazırlamıştır. Bu raporlarda sunulan tezler, günümüz Türkiye'sine ışık tutmakta ve bir cumhuriyet projesinin hayata geçirilme saharlarını eksik ve noksanları ile önümüze koymaktadır. Tankut'un bugün her biri ayrı bir önem teşkil eden ve günümüz Türkiye'sinin iç politika sorunlarının aynası olarak nitelenebilecek birçok çalışması ilim dünyasının hizmetine sunulmuştur. Bunlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

-H. Reşit Tankut'un Güneş Dil Teorisine Göre Pankronik Usulle Paleo-Sosyolojik Dil Tetkikleri Adlı Tezinde geçen rnekler, İstanbul, Devlet Basımevi,1936.

-Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tedkikler, İstanbul, Devlet Basımevi, 1936.

⁸ oker, **a.g.e.**, s. 468.

⁹ Tankut, **Tercüme-i Hal Kağıdı**, VI. Dönem, TBMM Arşivi, şahsi Dosya No: 299.

¹⁰ Mehmet Bayrak, **Açık-Gizli/ Resmi-Gayri Resmi Kürdoloji Belgeleri I**, zge Yay., byy, 1994, s. 203.

¹¹ oker, **a.g.e.**, s. 468.

- Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri, Türk Diline Giriş, İstanbul, Devlet Basımevi,1936.
- Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında Tetkik, İstanbul, Eb'üz-Ziya Mat.,1937.
- Prehistuvara Doğru Bir Dil İzlemesi ve Güneş-Dil Teorisinin İzahı, İstanbul, Devlet Basımevi,1937.
- Alp Kelimesi ve Alpin Irkın Yurdu (Fr. Tercümesi de basıldı), İstanbul, Kenan Basımevi,1938.
- Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Gerekli İzahlar, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.
- Diyarbakir Adı Üzerine Toponomik Bir Tetkik, Ankara, Ulus Basımevi, 1937.
- Nusayriler ve Nusayrilik, Ankara, Ulus Basımevi, 1938.
- En-Nusayriyyumv'en-Nusayriye (Arapca), İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.
- Köylerimiz Dün Nasıldı? Bugün Nasıldı? Yarın Nasıl Olmalıdır? İstanbul, Kenan Basımevi,1939.
- Maraş Yollarında, Ankara Receb Ulusoğlu Basımevi, 1944.¹²

1.Cumhuriyet Dönemi Modernleşme Anlayışı ve Aydınlar

Ülgener, Aydınların işlev ve niteliklerini kültür değişimine öncülük etmek, değişeni daha yaygın ve popüler hale getirmek, halkın politik ve sosyal tercihlerine öncülük etmek olarak belirlemiştir.¹³ Osmanlı Devleti zamanında siyasal değişimin öncüsü olarak önemli bir rol üstlenen aydınlar elbette bu değişimi siyasetçi ve bürokratlar yardımı ile gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Dönemi aydın tipinin eylemci ve komitacı yönü bu değişimde önemli bir fonksiyon olurken, Cumhuriyet Döneminde bu eğilim fikri bir elbisenin giyilmesi ile taçlanmış ve şekil değiştirmiştir.¹⁴

Modernleşme ile paralel bir gelişim seyreden ulus devletin oluşum sürecinde siyasal değişim önemli bir etken olmuştur. Ulus devlet gelişiminin aşamaları: Ulus devletin yaratılması ve siyasal gücün tekelleşmesi, kurulan ulus devletin siyasal yapısının büyümesi, siyasal yapılanmanın yasal-ussal paralele oturması, ulus devletin siyasal düzenlemeleri yapabilmesi için

¹² Çoker, a.g.e., s. 468-469; Çufalı, a.g.e., s. 828.

¹³ Sabri Ülgener, **Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler Denemeler ve Araştırmalar**, Mayaş Yayınları, byy, 1983, s. 66.

¹⁴ Ernur Genç, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyon Bağlamında Türk Aydını", **Akademik İncelemeler**, C. 2, Sayı: 1, (2007), s. 149.

gerekli olanak ve yeteneklerini arttırması olarak belirlenmiştir.¹⁵ Siyasal değişimin takip eden halkasını kültürel değişimi sağlamak oluşturmuştur. Ancak bu değişimin gerçekleşmesi için zihinsel bir olgunlaşma evresinin ve yeniliklerin halk nezdinde sindirilmesi gereğinin ön plana çıkması, bu değişimin 1930’lu yıllarda daha sistematik bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmıştır. Batı düşüncesi ile evrilen Aydınlar zümresi, bu yıllardan itibaren Cumhuriyet Dönemindeki serüveninde de toplumu ve iktidarı sorgulayan ve çözüm üreten bir rol üstlenmekten ziyade topluma bilgi aktaran, onu aydınlatan bir profil çizmiştir.¹⁶ Bu durum çoğu aydının siyasal platformda yani çözüm üretici bir rolde de yer almasına karşın bundan daha öte bir noktaya gitmemiştir.

Aydınların Cumhuriyet Dönemi değişim projesinde edindiği bu öğretici görev bilhassa ulusçuluk söylemi üzerine bina edilen yeni bir dil ve tarih yapımı konusunda olmuştur. Batı karşısında kazanılan bir zafere karşın Osmanlı’dan kalan bir geri kalmışlık hissiyatı¹⁷ ve Batı karşısında kendini aşağıda görme psikolojisi Cumhuriyet Dönemi aydınlarına yeni bir itici güç kazandırmıştır. Bu anlamda yadsınamayacak en önemli araç ulusçuluk kavramı etrafında şekillenen bir modern ulus evrimini gerçekleştirme amacı olacaktır. Modernitenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ulus devletlerin laiklik, demokrasi gibi ilkeler çerçevesinde kimlik düzenlemesine tabi tutulması, Atatürk ve Modern Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinin de temel ilkesi olmuştur. Cumhuriyet Türkiye’sinde ulusçuluk toplumun yurt ve ulus bağlarını din olgusu yerine inşa etmek için önemli bir unsur olarak görünürken, İşlam’ın halifelik ile doğru orantılı ilişkisi ve dinin uluslararası rolüne ilişkin kaygıları arttırması, İşlam ve milliyetçilik arasında bir sorun ortaya çıkarmıştır. Kemalist kadronun bundan sonraki amacı İşlamiyet’in birleştirici rolü yerine milliyetçilik imzalı yeni bir ideoloji getirmektir.¹⁸ Bu dönemin en önemli ulusçuluk araçları ise milliyetçilik politikasının dil ve tarih gibi ortak değerler üzerinden yürütülmesi olmuştur. Böylece artık ortak bir dil ve tarih anlayışı din kavramının yerini almış oluyordu. Laik sistem üzerinde dinden vazgeçilerek dil ve tarih anlayışı ile bütünlenen yeni bir

¹⁵ Melda Cinman şimşek, “Türk Modernleşmesi ve Kimlik”, **Yeni Türkiye Cumhuriyet zel Sayısı IV**, Sayı: 23-24, (1998), s. 1766.

¹⁶ Genç, **a.g.m.**, s. 165.

¹⁷ zlem şendeniz, “Erken Cumhuriyet Dönemi Dil politikaları: Güneş Türk Dil Teorisinin Türk Basınında Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: 20, (Güz 2014), s. 312.

¹⁸ Ali Yaşar Sarıbay, “Kemalist İdeolojide Modernleşmenin Anlamı: Sosyo Ekonomik Bir zmlenme Denemesi”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 200.

ulusçuluk anlayışının kapısı aralanıyordu.¹⁹ Yeni, homojen ve bütün bir millet yaratılması sürecinde milliyetçilik aktif bir rol oynarken, laiklikte bu bütünlüğün temelindeki zihni aydınlığın temsilcisi olmuştur.²⁰ Bu anlamda Kemalist düzende milliyetçilik uluslararası diğer ideolojilerin aksine milliyetçiliği reddetmez onun yardımı ile toplumu şekillendirmek ister.²¹ Milliyetçilik, 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca devlet tarafından çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

Kemalizm'in ulusçuluk boyutu İslam öncesi döneme atıf yaparken, Türk Tarih tezi bu amaçla ulusal bir birlik kurma ve ulusal kimlik yaratma amacı gütmüştür. Keyman ve İçduygu'ya göre bu yeni kimlik oluşturma sürecinde amaçlanan toplum yapısı; tarihsel saplantılarından kurtulmuş, Osmanlı kültüründen sıyrılmış, Türk kimliğini herhangi bir kültürle ilişkilendirmeden meta-historik ve meta-kültürel bir düzeyde tutmak üzerine biçimlendirilmiştir.²² Ancak bu durum yeni tarihsel saplantıların önünü açmaya engel olamamıştır.

Toplumu kültürel açılardan yeniden dizayn etmenin en önemli iki unsuru olarak ele alınan dil ve tarih olguları politik bir düzenleyici gücün aydın ve bürokratlar eliyle sistematik bir değişimi başlatması ile oluşturulmuştur. Toplum üzerinde oluşturulacak metaforlar aracılığı ile yeni bir dil ve tarih anlayışına ancak bir ideoloji imalatçısı olarak aydınlar vasıtası ile ulaşılabileceği düşünülmüştür. Bu anlayışın yerleştirilmesinde bilimsel ve akademik verilerden ziyade temelsiz bir anlayışın kabulünü öngören bir çerçeve sunulmuştur.²³ Kemalist ideoloji çerçevesinde yeni bir tarihsel kurgu üzerinde yeni bir toplumsal benlik oluşturma amacı ile hareket eden bürokratik kadroların bu amaçla başvurdukları ilk metot Anadolu Türklüğüne vurgu yapan yeni bir söylem olmuştur. Bu söylem Osmanlı ve

¹⁹ Hasan Hüseyin Aygül, **Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2008, s. 179.

²⁰ Hasan Şen, **Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek**, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 62.

²¹ Emin, Arat, **Kemalizm Yurtta Sulh-Cihanda Sulh**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1969, s. 223.

²² Fuat Keyman-Ahmet İçduygu, "Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı", **75 yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed: Artun Ünsal, İstanbul, 1998, s. 172.

²³ Şefik Taylan Akman, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. I, Sayı: 1, (2011), s. 92.

İslam temasını yıkan yeni bir milli benlik yaratma amacına yönelik bir çalışma olmuştur.²⁴

2. Dil Bilim Çalışmaları Işığında Hasan Reşit Tankut

Cumhuriyet Dönemi ulus devlet yaratımının temel ekseninde dil ve tarih çalışmaları yer almıştır. Özellikle yeni bir tarih yaratımı ve Osmanlı öncesi döneme atfeden yeni bir anlayışın ön plana çıkarılması ile kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. Türk tarihinin ve dilinin köklü bir maziye sahip olduğu iddiası ve Osmanlı Devleti Döneminden kalan ezilmiş ve aşağılanmış psikolojinin aşılması moral değerlerin artırılması için Atatürk'ün istek ve onayı ile başlatılan çalışmalar zamanla farklı bir çerçeveye oturmuştur. Akademik ve bilimsel olmamak ve hamasi bir yorum denemesi olarak değerlendirilen bu tarih ve dil hamlesi oldukça ses getirmiştir. Bu kapsamda bizzat kendisi okuyarak ve notlar tutarak başlattığı tarih çalışmalarında Batılı tarih ve ilim insanlarının kitaplarından oldukça etkilenen Atatürk, Batılı yazarların Türk algısından rahatsızlık duymuştur. Bu kapsamda kendi tarihinin ve dilinin köklerini kendi araştırmak ve milli bir tarih bilinci oluşturulmak amacıyla ilk adımlar Türk Tarih Kurumunun ve hemen ardından Türk Dil Kurumunun kurulması ile atılmıştır. Wells, Pittard gibi ilim adamlarının kitaplarından ve Türklerle ilgili kanılarından etkilenen Atatürk tarih ve dil çalışmalarının eş zamanlı yürütülmesini teşvik etmiştir.

1928 yılındaki Alfabe Devrimi ve hemen ardından anayasaya konulan “Türkiye Devletinin dini İslam ve dili Türkçe’dir” şeklindeki değişim dil devriminin temelini teşkil etmiştir. Bu kapsamda tarih araştırmaları çerçevesinde düzenlenen Tarih Kurultayında bir dil kolu oluşturularak ele alınmak istenen dil konusu, dilin tarihten farklı bir metot içerdiği ve ayrı bir dal olduğu kanısının hakim olması ile yeni bir konum almıştır.²⁵ Bunun üzerine 1931 yılında Atatürk'ün istek ve onayı ile Türk Dil Kurumunun kurulması ile dil konusu daha kapsamlı olarak bir kurum çatısı altında ele alınmaya başlanmıştır.

Atatürk'ün dil bilimle olan ilgi ve alakası, 1935 yılında kendisine gönderilen Viyanalı Dr. Hermann F. Kivergitsch'in 41 sayfalık çalışması ile daha da artmıştır. *Türk Dillerindeki Kimi Öğelerin Psikolojisi* adındaki bu

²⁴ Tülay Aydın, **Atatürk Döneminde Bürokrasi ve Modernleşme (1923-1938)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş St İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2014, s. 82.

²⁵ Ahmet Haşim Altınışık, **Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, 2011, s. 222.

eser, sosyolojik ve antropolojik veriler ışığında insanın iç ve dış dünyası arasındaki bağlantının dildeki seslerin sembolizmi ile ilişkili olduğu fikrini öne sürmüştür. Dr. Hermann F. Kivergitsch'e göre Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında bir yakınlık söz konusudur. Bu yakınlık güneş ile ilgilidir.²⁶ Hasan Reşit Tankut'un bu fikir kapsamında geliştirdiği ve bir tez halinde sunduğu Güneş Dil Teorisi kısa sürede kabul görmüştür. Atatürk'ün bulduğu bu temel ile başlayan çalışmaların ilk ayağını Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Güneş Dil Teorisini işleyen derslerin verilmesi oluşturmuştur. Bu dersleri verenler arasında Hasan Reşit Tankut'ta vardır.²⁷ Güneş Dil Teorisinin en önemli temsilcilerinden biri olan Hasan Reşit Tankut, Türk Dil Kurumu'nun kurucularından olmanın yanı sıra Etimolojik ve Linguistik Filoloji Kolları Başkanlığı ve Genel Sekreteri olarak çalışmıştır. Tankut, dilin yapısı ile ilgilendiği çalışmalarda Sümerce ve Hititçe üzerine araştırmalarını genişletmiştir ancak çalışmaları “meslekten dilbilimci olmayan birçok çağdaşı” gibi romantik seviyeden öteye gidememiştir.²⁸ Hasan Reşit Tankut, romantik seviyede kalan özellikle toponomik araştırmalarında kullandığı metot hakkındaki ipuçlarını şu şekilde açıklar:

“Etüdü kolay anlaşılır hale getirmek için önceden söylemeliyim ki bir kelimenin etimolojik şeklini bulabilmek için herşeyden evvel kelimenin hangi anlamda kullanıldığını ve kelimenin hakiki morfolojik şeklini bilmek gerekir. Manalarını bilmediğimiz has isimlerin çoğunda bu imkânı bulamadığımız için ya coğrafik şekillerini incelemek yahutta ana Türk dilinin ölü ve yaşayan muhtelif lehçelerinde o has isimlerin ne anlamda kullanıldığını arayıp bulmak zorundayız.”²⁹

Alfabe Devriminden sonra başlayan ve Dil Encümeni tarafından yapılan dilde sadeleşme çabalarının giderek ciddiyet kazanması ve merkezi bir kurum etrafında gelişme ihtiyacı üzerine Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmasına karar verilmiştir. Başkanlığına Samih Rıfat'ın getirildiği kurum, çalışmalarını düzenlediği kurultaylar aracılığı ile hızlandırmıştır.³⁰ Bu kapsamda başlayan dil çalışmaları için Tarih Tezi ile ortak bir temelden

²⁶ Şükrü Haluk Akalın, “Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, Sayı: 607, (Temmuz 2012), s. 50.

²⁷ Şendeniz, **a.g.m.**, s. 313.

²⁸ Ulaş Töre Sivrioğlu, **Tek Parti Döneminde Orta Asya ve Sümer Hitit Araştırmaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2012, s. 208.

²⁹ Hasan Reşit Tankut, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine göre Topnomik Tahlil”, **Cumhuriyet**, 06 Ocak 1936, s. 5.

³⁰ Seda Bayındır, **Atatürk'ün Sosyo-Kültürel Politikaları (1931-1938)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2004, s. 190.

hareket etme kararı alınmıştır. 26 Eylül 1932 tarihinde yapılan I. Dil Kurultayında alınan kararlardan bazıları Hasan Reşit Tankut için teşvik edici bir fonksiyon olmuştur:

“-Türkçenin gerek Sümer Eti gibi Türk dilleri ile gerek Hint Avrupa ve Sami Dilleri ile karşılaştırılması yapılmalıdır.

-Türkçenin tarihi gelişimleri araştırılmalı, karşılaştırılmalı ve grameri yazılmalıdır.

-Türkçenin tarihi ve grameri yazılmalıdır.”³¹

Ancak kurultayın bilhassa eleştirilen noktalarının başında bu kurultayda öncelikle Türk Dilinin iyice araştırılmadan ve tarihsel geçmişine ışık tutulmadan başka dillerle karşılaştırılması çabasına girilmesi olmuştur.³² İleride ayrıntılı olarak yer verileceği üzere Tankut’un da dil teorisini Sümer ve Eti gibi diller ile Türkçe’nin karşılaştırmalı dil analizleri temeline oturttuğu dikkat çeken noktadır. Tankut, 1945 yılında irad ettiği bir söylevinde Dil Devriminden bu yana geçen sürede yapılan kurultayların farklı amaçların gerçekleşmesinde önemli işlevler üstlendiğini ifade etmiştir. Tankut’a göre Birinci Dil Kurultayı “bir uyanma ve inanma” ifadesi iken İkinci Dil Kurultayı “yazı dilinde bir karara varma ve durulma devrini” açmıştır. Bu evreden sonra başlayan dilde arınma ve öz Türkçeleşme çalışması hız kazanmıştır. Tankut’a göre ilk iki kurultaydaki temel amaç dil devrimini gerçekleştirmek ve Türkçeleşmeyi sağlamaktır.³³ Birinci Dil Kurultayı Türkçenin söz varlığını artırmak amacı ile bir Türkçe Sözlük hazırlanması dileklerinin ses getirdiği bir kurultay olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla gecikmeli olarak 1939 yılında hazırlanan bu sözlüğün genel taslağı Türk Dil Kurumu Lenguistik Kolbaşısı olarak Hasan Reşit Tankut tarafından hazırlanmıştır. Lügat-Filoloji Kolbaşısı Ali Canip Yöntem ise bu sözlüğü hazırlamakla görevli kılınmıştır.³⁴

İkinci Dil Kurultayı aynı zamanda Güneş Dil Teorisinin ilk adımlarının atıldığı ve tezlere de konu olduğu bir kurultay olmuştur. Nitekim Yusuf Ziya Bey’in *Ural-Altay Dilleriyle Türkçenin Münasebetleri* konulu sunumu

³¹ Aygöl, a.g.e., s. 207.

³² İsmail Beşikçi, *Türk Tarih Tezi Güneşi Dil Teorisi ve Kürt Sorunu*, Stockholm, 1986, s. 154.

³³ *Türk Dil Kurumu Yazmanı Hasan Reşit Tankut’un Türk Dili Üzerine Söylevleri, Demeçleri ve Yazıları*, Doğu Matbaası, Ankara, 1949, s. 11-15.

³⁴ Şükrü Haluk Akalın, “75 Yılda Türk Dil Kurumu”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. XCIV, Sayı: 667, (Temmuz 2007), s. 37.

Türkçe'nin dillerin anası olduğu yönündeki vurgunun öncüsü olmuştur.³⁵ İlk olarak bu kurultayda gündeme gelen Güneş Dil Teorisi kapsamında Türk Dil Kurumunun alt kollarınca çalışmalar başlatılmıştır. Lenguistik Kolu İndi-Öropen dil grubu ile Türkçe arasında karşılaştırmalar yapan fişler hazırlamıştır. Tankut'un başkanlığında çalışan Etimoloji kolu ise Türk lehçelerinin lügatlerine ilişkin çalışmalar yapmakla görevli kılınmıştır.³⁶

Hasan Reşit Tankut, bu sıralarda Güneş Dil Teorisi kapsamında Sümerce ile Hindistan'daki Mohencodaro medeniyetlerinin kıyaslandığı bir kitabın tanıtım makalesini yayınlamıştır. Bu makaleye göre Tankut, Sümer ve Mohencodaro mühürleri arasındaki benzerliklerden hareketle her iki dilin de tek heceli ve bitişken yapıları olduğunu belirtmiştir. Tankut'a göre Sümer ve Harappa arasındaki bu benzerlik Orhon alfabesi ile olan bir ilişkiye de işaret eder. Nihayetinde Yakutça'ya dikkat çeken Tankut'a göre bu dilin incelenmesi bu ilişkinin kavranması açısından önemlidir.³⁷

24 Ağustos 1936 tarihinde başlayan Üçüncü Dil Kurultayının asıl amacı ise şimdiye dek ötelenmiş olan dil felsefesi kapsamında Türk Dil Filolojisini ortaya çıkarmaktır.³⁸ III. Dil Kurultayının temel konusunu Güneş Dil Teorisi teşkil etmiştir. Bu kurultayda Hasan Reşit Tankut, *Güneş-Dil Teorisine Göre Pan-Kronik Usullerle Paleo-Sosyolojik Dil İncelemeleri* başlıklı ve oldukça ses getiren bir tez öne sürmüştür. Tezin ön sunumunda dil bilimin tarihi seyrine kronolojik bir bakış sunan Tankut, Güneş Dil Teorisini bu gelişmeler kapsamında dilbilime yeni bakış açıları sunan Rus, Danimarka ve İtalyan dil ekollerinden, dili antropolojik ve prehistuvarik bir sahaya sokarak incelemeye çalışan Rus Bilim adamı Marr'ın görüşlerini dikkate alarak açıklamıştır. Marr'ın Yafetik diller nazariyesi Türk filologlarının da dikkatini çekmiştir. Rus Çarlığı'nın, Rusları ve Hint Avrupalıları yücelten resmî tarih tezine muhalif olan Nikolay Marr'ın fikirleri, döneminde oldukça etkili olmuştur. Marr, tüm insanlığın ve bu arada Slav-Rus kimliğinin Yâfet-İskit kültüründen doğduğunu ve diğer bütün halkların da bu ortak kimlikten doğduğunu ifade etmiştir.³⁹ Tankut'un da sahiplendiği bu teoride Yafet halkları Türklerle özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Marr'ın, Çarlık Rusya'sında

³⁵ Aygül, a.g.e., s. 224.

³⁶ Bayram Ceyhan, *Türk Dil Kurumunun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007, s. 65.

³⁷ Sivrioğlu, a.g.e., s. 209.

³⁸ *Türk Dil Kurumu Yazmanı Hasan Reşit Tankut'un Türk Dili Üzerine Söylevleri, Demeçleri ve Yazıları*, s. 11-15.

³⁹ Sivrioğlu, a.g.e., s. 197.

uzun asırlar boyunca hor görülmüş olan çeşitli Türk lehçeleri konuşan toplulukların siyâsal alanda savunucusu olması da bu benimsemede etkili olmuştur. Marr'a göre insanoğlunun fikri ve yaşamsal evrimi doğal olarak dile de nüfuz etmiştir. Buradan hareketle insanın doğa ile mücadelesi kapsamında bütün dillerin dört öğeden doğduğunu ifade etmiştir. Marr, Yafetidoloji denen bu akımın temel dört unsurunu başta totem olan sonra kabile isimleri ve nihayet kavim isimlerine dönüşen *sal*, *ber*, *yon*, *roş* denen dört unsura dayamıştır. Tankut esinlendiği bu akımdan hareketle dili fonetik anlamından çıkararak antropolojik bir alana iten Güneş Dil Teorisini ortaya koymuştur. Tankut'a göre Güneş Dil Teorisi:

- “-Dil menşeyini aramak yolunda antropolojik,
- Dilin inkişafı bahsinde psiko-sosyolojik,
- Fonetik bahsinde biyolojik,
- Bütün zamanları ve yerleri bütün dillerle birleşik olarak tetkik edebilmesi açısından pan-kronik bir mantık öngörmektedir.”⁴⁰

Hasan Reşit Tankut, Güneş Dil Teorisinin temelini güneşin varlığı ve kudreti karşısında onu her şeyin üstünde tutan insanların bu kudret karşısında çıkardıkları ilk seslerin dilin temelini oluşturduğu düşüncesine dayandırmıştır. Nitekim Tankut'a göre ilk insanlardan bugüne güneş ve sahip olduğu kudret, tanrılara ve mabetlere güneş kaynaklı isimlerin verilmesi sonucunu doğurmuştur. *Hum*, *ra*, *nam*, *tar* gibi isimler tanrının mukadderatı karşısında güneşten esinlenilerek verilen isimler iken aklın ön plana çıkması ile beraber insanlar bu adlara anlamlar yüklemeye ve bu adları çocuklarına da isim olarak vermeye başlamışlardır. Güneş Dil Teorisinde “insan benliğinin insana güneşin tanıtmış olduğu” ilkesinden hareket etmiştir.⁴¹ Buna göre insanlar güneşe çeşitli maddi ve fikri anlamlar yüklemişlerdir. İnsanlar, güneşin kendisinin sunduğu ululuk, saçtığı ışık, hareket, zaman mesafe, hayat, büyüme, çoğalma, renk, su, ses ve söz olmak üzere hayatın temel güçlerini ona atfetmiştir.⁴² Türkçenin de güneşten doğan ilk vokali *a* ve ilk konsonu *ğ* olmuştur. Tankut'un ifadeleri ile dil bu iki harf üzerine gelişmiştir: “denilebilir ki dilin bütün kökleri bu ilk “ağ” köküne, insanların boğaz ve ağız cihazı tekâmül ettikçe söylemeye muktedir

⁴⁰ Hasan Reşit Tankut, “Güneş-Dil Teorisine Göre Pan-Kronik Usullerle Paleo-Sosyolojik Dil Tetkikleri”, **III. Türk Dil Kurultayı, 3. Gün, 1. Toplantı Tutanağı**, byy, bty, s. 101.

⁴¹ Hasan Reşit Tankut, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisi Notları-Eski Zamanlarda Has İsimler Nasıl Verilirdi?”, **Cumhuriyet**, 05 Ocak 1936, s. 5.

⁴² Hasan Reşit Tankut, **Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri Birinci kitap Türk Dil Bilgisine Giriş**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 30.

oldukları konsonların ve vokallerin ilavesi ile teşekkül etmiştir: ağay, ağah, ağak... gibi”⁴³

Tankut, bu sunumunda birçok örnek konson ve vokal üzerinden Türkçe’deki bu vokallerin diğer dillerdeki eş değer ifadelerine yer vermiştir. Örneğin her kelimedede bir ana kök olduğu prensibinden hareketle üç ana kök üzerinden örnekler sunmuştur.

Ot: oğ+ot= ...ot

Ar : ağ+ar=....ar

As : ağ+ar=....as

Bu üç kökün farklı dillerdeki anlamlarının Türkçe ile ortak olduğunu ifade eden Tankut’a göre örneğin *ar* yükseklik, beyazlık ve parlaklık anlamalarına gelir. Bu kökten türeyen *ağar*, *ağarma*, *ağarmak* ve *arı* gibi kelimelerde aynı anlamlara sahiptir. Hint Avrupa dillerinde de aynı kökten türeyen *aruna*, *aruşa* kelimeleri de altın sarısı, ateş rengi; Latince de ki *arora* kelimesi de şafak ve beyaz anlamına gelmektedir. Kurultayda sunulan bu tez bunun gibi çok fazla örnekle doludur.⁴⁴ Dolayısı ile bütün diller Türkçeden doğmuştur.

Güneş dil Teorisinin en önemli teorisyeni olarak Hasan Reşit Tankut, dil tezinin temel unsurlarını şu altı madde ile açıklar:

- dil’in çıkış ve kuruluşunda güneşin rolü,
- ilk söylenen manalı söz,
- ana kök,
- konson ve vokalın morfolojideki yerleri ve rolleri,
- radikal kökler,

-ekler ve onların semantik bakımından rolleri.⁴⁵ Bu temellerden hareket eden Tankut, monojenist ve polijenist dil bilimcilerin dillerin tek bir kökenden doğup doğmadığı konusundaki araştırmalarına ışık tutarak bütün dillerin tek bir kaynağı olduğunu ilke edinmiştir. Buna göre Tankut, Türk Tarih Kurumunun eski Türk göçleri ve göç yollarının dünyanın dört bir yanına dağılan Türklerin yaşam alanlarının yanı sıra dillerinin de dağılımını

⁴³ Tankut, **a.g.e.**, s. 31.

⁴⁴ Hasan Reşit Tankut, **Güneş-Dil Teorisine Göre Pan-Kronik Usullerle Paleo-Sosyolojik Dil İncelemeleri Adlı Tezinde Geçen Örnekler**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 5.

⁴⁵ Tankut, **Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri Birinci kitap Türk Dil Bilgisine Giriş**, s. 5.

gösterdiğini ifade etmiştir. Sümerce ve Hititenin Türkçe kaynaklı diller olduğunu ifade eden Tankut, Sanskriteyi merkez alan dilbilimcileri de eleştirmiştir.⁴⁶

Tankut, bu kapsamda Hitit ve Sümerce ile ortak olduğunu iddia ettiği kelime tahlilleri yapmıştır. Tarık bin Ziyad isminden hareketle *tarik* kelimesinin etimolojik tahlilini yapan Tankut, kelimeyi Hititede bir kral ismi olarak geçen *Tarriktim* kelimesi ile ilişkilendirerek bu kelimenin Türkçedeki *doruk* kelimesinden geldiğini ifade eder. Kelimenin köklerine inerek farklı dillerdeki anlamlarını da sunan Tankut, Türkçenin kökenlerini oldukça geçmişe götürerek bu dilin diğer diller üzerindeki etkilerini açıklamıştır.⁴⁷

Tankut, Güneş Dil Teorisinin en çok gündemde olduğu bu dönemde Cumhuriyet Gazetesinde seri olarak yayınlanan bir yazı dizisi kaleme almıştır. Bu yazılarında da Türkçenin bütün dillerin anası olduğu yönündeki tezini destekleyen akademik ve bilimsel olmaktan uzak tahliller yaptığı grlmştir. 4 Ocak 1936 tarihinde *Dil üzerinde alışmalar Güneş-Dil Teorisi Notları* başlığı ile kaleme aldığı yazıda Slav kökenli *yasny*=*yasen*, *zara*=*zora* adlı her ikisi de parlaklık, kızılılık, beyaz anlamına gelen kelimelerin Türkçe orijinli olduğunu şu şekilde açıklamıştır. Buna göre Tankut, Slavca ve Bulgarca da *yasny* ve *yasen*, Sırpça da *yasen* olarak geçen kelimenin güneş dil teorisindeki açılımını şu şekilde yapmıştır. Buna göre:

Ay+as+in+ıy= yasny

Ay= köktür ve parlaklıktır.

As=parlaklığın geniş sahaya yayıldığını ifade eder.

In=ektir.

İy=geniş aydınlığın bitişidir.

Buradan hareketle kelimenin hem anlam hem etimolojik olarak Türkçe kökenli olduğunu belirten Tankut, kelimenin Yakut Türkçesinde ateş ilahının sıfatı olan, yıldırım ve şimşek anlamına geldiğini ifade eder.⁴⁸

Arapça ve Türkçe arasında kurduğu ilişkide de ana dilin Türkçe olduğunu vurgulayan Tankut, Türkçedeki *odun* ve Arapçadaki *eytun* kelimelerinin etimolojik ve Güneş Dil Teorisine göre yaptığı tahlilleri

⁴⁶ Tankut, **a.g.e.**, s. 10-14.

⁴⁷ Tankut, **a.g.e.**, s. 16-22.

⁴⁸ Hasan Reşit Tankut, "Dil üzerinde alışmalar Güneş-Dil Teorisi Notları", **Cumhuriyet**, 04 Ocak 1936, s. 5.

sonucunda da iki kelimenin anlam ve yapısal olarak aynı kökten geldiğini ifade etmiştir.⁴⁹ Aynı metot üzerinden Mısır'daki Berberi ve Hitit-Eti isimleri arasında da bir bağ kurarak *redoublement* adını verdiği bir sistemle tekrarlayan hecelerin isim türetmedeki fonksiyonuna ışık tutmuştur. Buna göre *berber barbar* kelimesinin iki defa tekrar edilmesi ile pekiştiren bir mantıkla parlak anlamına geldiğini ve bunun Sümercede yer alan *par* ve *bar* parlak anlamıyla eş değer olduğunu ifade etmiştir. Tankut'a göre Hitit ismi de *hithit* pekişmesinden meydana gelmiştir ve büyüklük, efendilik anlamına gelmektedir.⁵⁰

Tankut, toponomi ve dil bilim arasında da ilişkiler kurarak yer isimleri, coğrafya ve tarih ilişkisini de *bilimsel* verilerle açıklamaya çalışmıştır. Tankut, kapsamlı bir çalışması olan *Güneş Dil Teorisine Göre Toponomik Tetkikler* adlı ders kitabında birçok yer adının Türkçe ve farklı dillerde bulunduğu anlamlara atıflar yaparak bu kelimelerin Türkçe temelli olarak diğer dillere geçtiğini ifade etmiştir. Sümerce ve Türkçe arasındaki yer isimlerinin nitelik ve anlam yakınlıkları üzerinde yaptığı tahlillerle Sümercenin Türkçe kaynaklı bir dil olduğunu kanıtlamaya çalışan Tankut, oldukça ilginç tahliller yapmıştır.⁵¹ Siirt, Mardin, Elazığ ve Diyarbakır gibi yer isimlerinin toponomik ve tarih tezi ile ilişkili ayrıntılı açıklamalarına yer veren Tankut, bu isimlerin menşelerine araştırmalarında yer vermiştir.⁵²

Tankut, dili antropoloji ve dolayısı ile ırkla da bağdaştırmıştır. Tankut'un II. Türk Tarih Kongresinde kırk kadar ilim insanının önünde sunduğu ve yabancı bilim adamlarını oldukça etkileyen çoğunun *derin* ilgi gösterdiği⁵³ *Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında* adlı tezinde ortaya koyduğu fikirlere göre dil ve ırk arasında sarsılmaz bir bağ vardır. Tankut'a göre bu ilişki ancak Türk Tarih Tezi ile bütünlenerek ortaya konulabilecek bir ilişki sunmaktadır:

“dili yalnızca sosyolojik bir tesis olarak telakki ve kabul edenler onun ırk ile bir ilgisi olduğuna ve hele ırk araştırmalarında başlıca bir rol yapabildiğine inanmazlar. Bu kanaatte olanlara göre dil, tarih hudutları içinde ve içtimai

⁴⁹ Hasan Reşit Tankut, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, *Cumhuriyet*, 09 Ocak 1936, s. 5.

⁵⁰ Hasan Reşit Tankut, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1936, s. 5.

⁵¹ Bkz. Hasan Reşit Tankut, *Güneş Dil Teorisine Göre Toponomik Tetkikler İkinci Kitap*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Reşit Tankut, *Diyarbakır Adı Üzerine Toponomik Bir Tetkik*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

⁵³ Zafer Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 452.

şartların yaptığı bir tesisten başkası değildir. ... semantik, morfolojide de sosyoloji kadar ırkı messirler aramak zorundayız. Çünkü dil lojığı ve psikolojisi sosyal olduğu kadar ve belki daha ziyade rasyaldır.”⁵⁴

“Türk Dil Tezi, Türk Tarih Tezi ile yan yana ve aynı esaslara tabi olarak mazinin derinliklerine nüfuz ettikçe Türk asıllı ırkların olduğu gibi Türk asıllı dillerin de bu substratunda birleştiklerini meydana çıkaracaktır.

...bunun içindir ki Türk Dil Tezi prehistuvara başlıca önem veren Türk Tarih Tezi ile beraber ve el ele yürümektedir”.⁵⁵

Buna göre Tankut, “Türk Tarih Tezine göre yüksek kültürün ilk beşiği Türk ana yurtları ve kültürü kuran ve bütün dünyaya yayanlar da Türklerdir” diyerek dilin bir kültür unsuru olarak bu yayılmadan mahrum kalamayacağını ifade eder. Tankut’a göre “Dil tezimize göre de bu millet yarattığı kültür eserlerinin adını ve bu eserlere bağlı fikir sistemlerini Asya’dan sonra Avrupa’ya, Amerika’ya ve bütün dünyaya birlikte götürmüş ve ilerine girdiği uluslara da yaymışlardır.”⁵⁶ Ancak anlaşıldığı kadarı ile Tankut’un dili ırkla bağdaştıran ve tarih tezine de sirayet eden bu görüşleri bazı önemli tarihçiler tarafından kabul görmemiştir. Fuat Köprülü ve Zeki Velidi Togan, ırk ve lisan konusunun ayrı mefhumlar olduğunu ve eldeki dille ilgili verilerin çok eskiye uzanmadığını ifade etmişlerdir.⁵⁷

nc Dil Kurultayından sonra artan çalışmalar ile beraber Türkçe n plana çıkarılarak bir iftihar vesilesi ilan edilmiştir. Bu kurultaydan sonra Güneş Dil Teorisine dayalı eserlerin sayısında oldukça artış olmuştur. Aynı zamanda Kurultay sırasında Tankut’un açıklamalarını içeren ve dinleyenlere kolaylıklar sağlayan kitapçıklar bastırılmıştır.⁵⁸ öte yandan Kurultaya katılan yabancı uzmanlar Güneş Dil Teorisinin “orijinal, enteresan ve derin bir teori” olarak dikkat çekici olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁹ Bu tarihlerde Türk Tarih ve Dil Tezlerinin sağlam bir temele oturtulması için Dil Tarih Coğrafya Fakültesi açılmıştır.⁶⁰ İlk dersini Afet İnan’ın verdiği fakülte de

⁵⁴ Hasan Reşit Tankut, **Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında, İkinci Türk Tarih Kongresi**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 3-4.

⁵⁵ Tankut, **a.g.e.**, s. 4; 6.

⁵⁶ Hasan Reşit Tankut, **Prehistuvara Doğru Bir Dil İzlemesi ve Güneş Dil Teorisinin İzahı (Prof.Hasan Reşit Tankut’un 1-8 Eylül 1937’ de Bükreş’te Toplanmış Olan XVII. Enternasyonal Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresinde Yaptığı Komünikasyon**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 3.

⁵⁷ Akman, **a.g.m.**, s. 89.

⁵⁸ şükrü Haluk Akalın, **Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu**, s. 51.

⁵⁹ Bayındır, **a.g.e.**, s. 204.

⁶⁰ **Resmi Gazete**, 20 Haziran 1935, s. 3033.

Hasan Reşit Tankut'ta uzun yıllar hocalık yapmış ve Güneş Dil Teorisinin esaslarını sunmuştur.

Güneş Dil Teorisinin ve Türk Tarih Tezinin aktif olarak işlendiği günlerde dilde Türkçeleşme ve sadeleşme eğiliminin artması kişi, kurum, yer isimleri gibi bazı alanlarda da bir değişime gidilmesini gerektirmiştir. Buna göre bir dilbilimci olarak Hasan Reşit Tankut tarafından birçok kurum ve yere verilmesi düşünülen ismin etimolojik tahlilleri yapılmıştır. Alınması düşünülen yeni gemilere verilecek isimlerin saptanmasında Tankut'un bu tahlilleri ve Atatürk'ün tespit ve onayı etkili olmuştur. Bu paralelde alınacak bir yata *Güneş Dil* Karadeniz'deki gemilere *Hattuşas, Amur*; Mersin hattındaki gemilere *Şalon, Kadeş, Etrüks ve Tirhan*; İzmir İşletmesindeki gemiye *Sur*; Marmara'daki gemilere *Trak, Makaroz ve Sus* isimlerinin verilmesi önerilmiştir.⁶¹

Dilde sadeleşme hareketlerinin diğer bir ayağını da şüphesiz yeni kelimeler üretme ve Türkçe menşeli üretilen bu kelimelerin kullanımı konusunda yapılan çalışmalar oluşturmıştır. Tankut, dilde yapılacak bu köklü ıslahatın “asıl zor taraf, zevk tarafıdır” diyerek zor ve sancılı geçeceğini ifade etmiştir. Tankut'a göre;

“Kelimeler anlamların alışılmış ve sevilmiş etiketleri olduğundan bunları bir tarafa atıp yerlerini yepyeni etiketlere vermek ilk hamlede elbette ki zevki hırpalayacaktır. Bunun için önce yeniliğe inanmak, sonra da bu yeniliğin güçlüklerine katlanmak fedakârlığı gerekir. Tankut, biz her kelimenin mutlaka tutunacağı iddiasında değiliz diyerek dil kendini yaparken, dışarıdan müdahalenin isabetini ancak kamu zevki ayarlayabilir ifadelerini kullanır.”⁶²

Güneş Dil Teorisinin yapay bir üretim olduğu ve asıl amacın dilde tasfiye olduğu yolundaki eleştirilere Türk Tarih ve Türk Dil tezlerinin açık bir izahının yapıldığı *Dil ve Tarih Tezlerimiz Üzerine Gerekli Bazı İzahlar* adlı eserde Şemsettin Günaltay ve Hasan Reşit Tankut tarafından açıklık getirilir. Aynı zamanda Kemalist Türkiye'nin yeni doğan fikir hareketini simgeleyen⁶³ bu kitapta belirtilen ifadelerle göre Güneş Dil Teorisi dilde tasfiye yapılması ve asla yabancı kelime kullanılmaması için yapılan bir çalışma değildir. Osmanlı Devrinde dilin uğramış olduğu taarruz yabancı dillerden giren kelimelerin Türkçe ile bütünleşmemesi gibi temel bir sorun

⁶¹ Kenan Pala, *Atatürk Dönemi Türk Tarih Kongreleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2008, s. 77.

⁶² Türk Dil Kurumu, “Yitirdiklerimiz, Hasan Reşit Tankut, (1893-18 Şubat 1980)”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. XVI, Sayı: 342, (Mart 1980), s. 296.

⁶³ Zafer Toprak, “‘Mukaddes’ten ‘Temeddün’e Kültür Devrimi Şemsettin Günaltay ve Türk Tarih Tezi Eleştirilerine Yanıt’”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 208, (Nisan 2011), s. 41.

ortaya çıkarmıştır. Tankut’a göre yapılan son araştırmalar “Türk varlığının ve Türk Dilinin asilliğini belirten deliller ve emareler” ile yüklü olup bu durum bir “Dil Trkizmi” yaratmıştır.⁶⁴ Bu kapsamda aslında Güneş Dil Teorisinin pratikte bütün dillerin Türkçeden doğduğu tezinin sonucu olarak yabancı kelimelerin de aslında Türkçe olduğu vurgusunu yapmıştır. Bu durum ise aslında bir tasfiye değil kabullenme sonucunu ortaya koymuştur. Aynı kitapta tarih ve dil tezleri ile ilgili bulgulara yer verilirken Güneş Dil Teorisi ile ilgili olarak ta Sümerce ve Hititenin Türkçe ile olan tipolojik, fonetik ve morfolojik açılardan benzerliklerine örnekler üzerinde yer verilerek bu dillerin Türkçe ile ortak menşeli olduğu vurgulanmıştır.⁶⁵

Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezinin ulusal ve uluslararası arenada tanıtılması konusunda da adımlar atılırken Tankut’un da bir dil profesörü ve çeşitli dilleri bilen bir ilim adamı olarak düzenlenen organizasyonlara temsilci olarak katıldığını görmekteyiz. Bu minvalde 1 Eylül 1937 tarihinde Bükreş’te toplanan Uluslararası XVII. Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresinde Türk Dil Kurumu tarafından Hasan Reşit Tankut görevlendirilmiştir. Diğer katılımcılar; Afet İnan, Yusuf zerdir. Kongre’de Afet İnan Türk Tarih Tezi ile ilgili iki, TDK yesi ve Lenguistik-Etimoloji Kolu Başkanı sıfatıyla Hasan Reşit Tankut bir bildiri sunmuştur.⁶⁶ Tankut’un sunumu oldukça ses getirmiş ve başarı ile neticelenmiştir. Atatürk tarafından heyete gönderilen tebrik telgrafında Tankut’un kongrenin beşinci sekiyonunda Güneş Dil Teorisi hakkındaki komnikasyonunun farklı ülkelerden 60 kadar alim önünde başarı ile sunularak alkışlarla tebrik edildiği belirtilmiştir. Bütün detaylar hakkında bilgilendirilen Atatürk, geç bir profesörün sorularını da başarı ile yanıtlayan Tankut’u başarisından dolayı tebrik etmiştir.⁶⁷

23 Temmuz 1948 tarihinde Paris’te düzenlenen 21. Uluslararası şarkiyatçılar Kongresine Atatürk, kongrede tarihin yanı sıra dil ve linguistik alanında da bir konuşma bölümünün olduğunu öğrenmesi zerine Türk Dil Kurumundan bir dil uzmanının bu kongreye gönderilmesini istemiştir.⁶⁸ Bunun zerine kurum tarafından kongrede görevlendirilen Tankut, kongre ile ilgili ayrıntılı bir raporu Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, CHP Genel Başkan Vekilliği ve Milli Eğitim Bakanlığına göndermiştir. Rapora göre

⁶⁴ şemsettin Günaltay-Hasan Reşit Tankut, **Dil ve Tarih Tezlerimiz zerine Gerekli Bazı İzahlar**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 39.

⁶⁵ Günaltay-Tankut, **a.g.e.**, s. 53-62.

⁶⁶ Altınışık, **a.g.e.**, s. 159.

⁶⁷ **BCA**, 030.10.229.542.1, 05.09.1937, s. 6-8.

⁶⁸ **BCA**, 030.10.229.542.1, 28.08.1937, s. 3.

kongreye 700'ü aşkın ilim insanı katılmıştır. Kongreden ilginç detaylar aktaran Tankut, kongrede bir kitap sergisinin de açıldığını ve bu serginin yayın ve basımevleri tarafından düzenlendiğini belirterek daha evvel hiç duymadığı bazı yayınları fark ettiğini bunlar için ayrıntılı bir fihrist hazırladığını belirtmiştir.⁶⁹ Öte yandan Enver Ziya Karal, Akdes Nimet Kurat, Osman Turan, Ahmet Ateş, Bahadır Alkım gibi önemli ilim insanlarının tebliğlerinin de başarılı geçtiğini belirten Tankut, Türkoloji komisyonunda Türk Dil Kurumu adına bir tebliğ yapılamadığını belirtir. Buna mukabil Akdes Nimet Kurat'ın *İbn'il Asam-il Küli'nin Kitap al fütuh'u ve Bu Eserin Tarih Tetkikleri İçin Ehemmiyeti* isimli tebliği bu komisyonda ve Türkçe olarak sunulmuştur. Kongrenin açılışında söz alan Tankut, oldukça ilgi gören bir Fransızca konuşma yapmıştır. Tankut, "Türk adını duyurmanın, Türk adına karşı hürmet ve hayret uyandırmanın hazzı meğer çok büyükmüş" diyerek yaşadığı gururu ifade etmiştir.⁷⁰

Güneş Dil Teorisi ve bu kapsamda dilde yapılan yenileştirme, arındırma faaliyetleri bir süre sonra öngörülemeyen ve istenmeyen bir boyut kazanmaya başlamıştır. Hasan Reşit Tankut'un teorinin öncü ve yaratıcı isimlerinden birisi olmakla beraber teorinin amacından uzaklaştığını fark eden ilk isimlerden birisi olduğu da dikkat çekicidir. Nitekim bu hissiyata bürünmesi ile beraber Tankut, Atatürk üzerinde bu teoriden vazgeçilmesi yönünde etki etmiştir. Kendi kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla bu durumu *Atatürk'ün Dil Çalışmaları* adlı makalesinde şu şekilde ifade eder: "Atatürk'ün, üzerinde önemle durduğu bu teori kendi çevresi ve konusu içinde kalsa idi, değerini koruyacaktı. Fakat o sırada, tanınmak gayretinde olan bazı kimseler teoriyi çığırından çıkardılar. Ben Atatürk'le anlaşarak bu konu üzerindeki çalışmalarımı, eski yer adlarına, yani Toponomiye daralttım. Atatürk de artık teoriyi bıraktı".⁷¹ Bu ifadeler Güneş Dil Teorisinin almış olduğu son hali açıklamaya kâfidir.

3.Etno-Sosyal Tarihçilik Bağlamında Hasan Reşit Tankut

Türk Tarih Tezinin önem kazanmaya ve bilim dünyasında ses getirmeye başlaması ile birlikte Anadolu'nun Osmanlı öncesi tarihine ışık tutan çalışmalar ve vurgularda da bariz bir artış söz konusu olmuştur. Dil ve tarih çalışmalarının birbirine paralel olarak yürütülen araştırmaları, Anadolu'nun

⁶⁹ BCA, 030.10.105.659.3, 21.08.1948, s. 3.

⁷⁰ BCA, 030.10.105.659.3, 21.08.1948, s. 5-8.

⁷¹ Hasan Reşit Tankut, "Atatürk'ün Dil Çalışmaları", *Atatürk ve Türk Dili*, TDK Yayınları: 224, AÜ Basımevi, Ankara, 1963, s. 123.

etnik ve inanç ikliminin gözler önüne serilmesine de yardım etmiştir. Bilhassa i ve dış politik gelişmelerin Anadolu'nun etnik ve inanç boyutuna olan ilgi ve alakayı canlı tutması, Hasan Reşit Tankut için de yeni, ancak önceki ile ilişkili bir rol üstlenmesini gerekli ve önemli kılmıştır.

Etno-sosyal açıdan hassas olan ve önem arz eden kilit bölgelere daha fazla önem verilerek bu bölgelerin tarihinin ve kökeninin Türk izleri taşıdığının önemle vurgulanması ihtiyacı Tankut'u yeni bir rolde karşımıza çıkarmıştır. Bu hassas noktalardan biri de etnik ve inanç açılarından çeşitlilik gösteren Dersim Bölgesi olmuştur. Tankut, bazı kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla ilkokul çağlarında 4-5 yıl süre ile bir Alevi-Kürt köyü olan *Kalaycık Köyü*'nde *Seydo Ağa* adı ile anılan bir kişinin yanında kalmıştır. Burada geçirdiği süre muhtemelen bu konudaki tecbelerinin temelini oluşturmuştur.⁷² Daha sonra Suriye'de İdadi ve Mülkiye Mekteplerini bitiren Tankut'un Doğu ve Güneydoğu ile yeniden tanışması 1927 yılından başlayarak bu bölgede Asayış Müşaviri olarak Dahiliye Vekaleti tarafından görevlendirilmesi ile olmuştur. şeyh Sait İşyanı sonrası bölgesel inceleme ve etütlerde bulunmak üzere görevli kılınan Tankut'a merkezi Diyarbakır olmak üzere Urfa, Mardin, Hakkâri, Van, Bitlis, Siirt, Elaziz, Malatya Vilayetlerinin Asayış Müşaviri olarak her yerde serbestçe dolaşma, resmi ve resmi olmayan kişilerle ve aşiret reisleri ile irtibat kurma ve onlardan her türlü yardımı alabilme yetkileri verilmiştir.⁷³

Hasan Reşit Tankut, Doğu Anadolu Bölgesine kapsamlı olarak bir gezi düzenlemiş ve bu geziden edindiği izlenimleri CHP Genel Sekreterliğine rapor etmiştir. Bu raporlarında hassas bir denge üzerinde bulunan ve şeyh Sait İşyanı gibi bir tecbe yaşayan bölgenin nabzı tutularak etno-politik açıdan bölge ile ilgili şahsi tecbeler aktarılmıştır. Tankut'un 16.10.1940 tarihinde merkeze rapor ettiği kayıtlara göre, Adana zerinden Malatya ve Diyarbakır, Van, Siirt, Muş ve Bitlis mevkilerini ziyaret etmiştir. Tankut, özellikle son dört vilayette resmi ideoloji ve milli bütünlük ifade eden seri konferanslar düzenlemiş ve kendi ifadeleri ile konuşmalarının "izah ve tenvir kısmını gittiği yerlerin seviyelerine ve ikna kısmını mntikalarına göre şekillendirmiş ve duygulandırmayı da her vilayete göre ayrı çeşitlerde" yapmıştır. Örneğin Siirt'e yaptığı ziyaretin ardından bölgenin 13 Arap köyü hariç olarak tamamen Kürtlerden oluştuğunu ve bugün artık bölge halkının "Türk kuvvetine taptığını", cumhuriyetin sarsılmaz ve yıkılmaz olduğuna inandığının belirtmiştir. Bitlis şehri için ise Türk ve Kürtlerden oluşan şehirde

⁷² Bayrak, a.g.e., s. 202.

⁷³ Bayrak, a.g.e., s. 203.

Türk nüfusun Türklüklerini din ve inanç boyutundan çıkaramadıklarını buna karşın daha evvelki gelişine nazaran bu kesimin artık *Şerefname*⁷⁴ içinde yer alan Kürt destanlarını okumadıklarını veya daha az heyecan duyarak okuduklarını belirtmiştir.⁷⁵

Etno-politik tabirini “halkın maşeri hayat içinde gelişimini engelleyen sebepleri araştırmak ve milli varlığın gövdesinde istenilen şekillerin işlenmesi” olarak adlandıran Tankut, yaptığı çalışmaları bu yönde değerlendirmiştir.⁷⁶ Resmi ideolojinin temsilcilerinden biri olarak Hasan Reşit Tankut, yaptığı etno-politik incelemelerinin ardından izlenim, görüş ve teorilerini rapor halinde hükümete sunmuştur. Tankut, 1930 yılında Dersim’e yaptığı ziyaretin ardından hazırladığı *Kürtler Hakkında Andaç (Muhtıra)* başlığını taşıyan raporda önemli tahliller yapmıştır. Dönemin hakim ulus devlet dilini barındıran ifadelerin yer aldığı rapor oldukça detaylı bir analiz sunmaktadır. Kürtlerin yurt ve millet işlerinde “yiğit ve namuslu” olduklarını ve “en az Türkler kadar koçak” davrandıklarını belirten Tankut’a göre ilkel ve göçebe yaşayan Kürtler, bu sebeple şimdiye dek zümrecilik ve millet fikrinden uzak kalmıştır. Ancak artık radyo gibi iletişim aletleri ve sınıra yakın olmalarından dolayı ulaşım ve bilgi akışının sağlanıyor olması gibi etkenlerden dolayı bu insanları fikir akımlarından korumak oldukça zordur.⁷⁷

Dersim İsyanı ile beraber hassas bir denge kazanan bölgede Kürt-Aleviler ve Zazalar üzerinde de detaylı araştırmalar yapan Tankut, bu konu ile ilgili de raporlar sunmuştur. Tankut, özellikle toponomik ve etno-sosyal analizler yaptığı birçok eser ve rapor kaleme almıştır. Adı geçen bölgenin Türk geçmişe sahip olduğuna vurgu yapan Tankut, bu tezini isim analizi ile temellendirir. Dersim’in Hozad Kazasındaki Ağdad Tepesinin toponomik tahlilini yapan Tankut’a göre Sümer tanrılarının biri de *adad* denen fırtına tanrısıdır:

“Uzakta ufkun üzerinde kara bir bulut kümелendi
Ve Adad gürledi
Nabu ve Kral karşılaşmışlardı
Nergal yelkene sarıldı

⁷⁴ Şerefname; Bitlis Emiri Şeref Han tarafından 1597 yılında Farsça olarak kaleme alınan ve Kürt Sülalelerinin ayrıntılı tarihçesini sunan eserdir. Bkz. *Şerefname*, Çev. M. Emin Bozarslan, Deng Yayınları, 1997.

⁷⁵ *BCA*, 490.01.1015.916.4, 16.10.1940, s. 1-3.

⁷⁶ Bayrak, *a.g.e.*, s. 210.

⁷⁷ Bayrak, *a.g.e.*, s. 209-210.

Ve İnurgal köpürerek harbe yürüttü.”

Bu dizelerden hareket eden Tankut, *ağdan* kelimesinin Güneş Dil Teorisine göre tahlilini yapar. Tankut’a göre Ağdad Tepesinin bulunduğu mevki de *bir dağ kümesi içinde bulut* toplayan fırtına merkezidir.

Ağdad=ağ+ad+ağ+ad

Ağ=ana köktür. Güneş ve ondan çıkan herhangi bir mefhumu ifade eder.

Ad=kk olarak sahip anlamına gelir. N-Burada ana köke afiks şeklinde yapışarak aynı anlamı vermiştir.

Ağ=ektir. (ğ)

Ad=yapıcılık, yaptırıcılık anlamında tamlayan ektir.(d)⁷⁸Buradan çıkan temel sonuç bir Türk uygarlığı olan Sümer ve Dersim arasında köken birliğinin söz konusu olduğudur.

Bu incelemelerin yanı sıra 1960 İhtilali sonrasında *Doğu ve Güneydoğu Bölgesi zerine Etno-Politik Bir İnceleme* başığı altında hükümete sunulan ayrıntılı raporunda da Dersim ve civarındaki etnik ve inanç yapısını tahlil etmiştir. Bu raporunda da bölgenin Türk izleri taşıdığı ilkesi temel alınmıştır. Kırman ve Zaza olarak Kürt topluluğunu ikiye ayıran Tankut, Dersim Bölgesindeki kesimin Zaza Alevileri olduğunu ancak bir kesimin kendisini Ermeni olarak addettiğini de belirtir. Tankut, “Kürt Türk’n bugün için hala düşmanı değildir. Kürt unsuru ayrılса da Türk toplumuna düşman olmaz” diyerek buna karşın bazı tedbirler alınmasını mecburi ve doğal görür. Tankut, çok geç kalınmış olunsa da *Kırmanlık ve Zazalık Arasında Bir Türklük Barajı Kurmak* isminde bir tez ne sürmüştür. Buna göre Erciyes’ten Tunceli yakınlarına kadar uzanan bir hattın güneye doğru 50 km derinliğinde bir yerleştirme bölgesi saptanmalı ve bu bölgeye Karadeniz kıyıları özellikle halkı alışkan ve becerikli olan Rize’den, Ordu civarından ve İç Anadolu’nun ankırı, ubuk, Arapkir, Eğin, Darende, Divriği gibi noktalardan göçmenler yerleştirilmelidir. Tankut’a göre “iskn toplu ve aralıksız” olmalıdır. Devamlı para akışı ve davanın ulusallığını hkmetlerin anlaması ve benimsemesi en önemli iki konudur. Hatta Tankut’a göre bu konunun işlerliği için bir *İskn Bankası* kurulmalıdır.⁷⁹

⁷⁸ Hasan Reşit Tankut, “Dil üzerinde alışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, *Cumhuriyet*, 06 Ocak 1936, s. 5.

⁷⁹ Bayrak, *a.g.e.*, s. 219; 231-232.

Bir ulus devlet yaratma kapsamında farklı etnik gruplar üzerinde uygulanan Türklük vurgusu yoluyla ortak değerler oluşturma ve milli bir bütünlük yaratma çabası Türk Ocakları, Halkevleri gibi resmi söylemin uygulayıcısı olan kurumlar aracılığı ile harekete geçilmiştir.⁸⁰ Henüz Hatay Sorunundan çok evvel genel politika kapsamında yürürlüğe sokulan Türk Tarih Tezi ile Hatay ve civarında yaşayan Nusayriler ve Aleviler ile ilgili bir çalışma başlatılmıştır. Hatay Sorunu sırasında da ön plana çıkarıldığı üzere bölgenin Sümer ve Eti izleri taşıdığına dair vurgular dönemin sosyo-politik izlerini taşıması açısından önemlidir.⁸¹ Hatay’da yaşayan Nusayriler ile ilgili araştırma görevi verilen Hasan Reşit Tankut’un yazmış olduğu inceleme kitabı *Nusayriler ve Nusayrilik* ideolojik imgeler açısından önemlidir. Bu kitabında Tankut, Nusayrilerin kökeni ile ilgili yerli ve yabancı düşünürlerin çeşitli tezler ileri sürdüğünü belirtir. Tankut’un ifadeleri ile Nusayriler kimine göre Haçlıların kalıntısı, kimine göre Arap ırkının İmamiye grubuna mensup Alevilerdir. Oysa Tankut’a göre Nusayriler Türk ırkına mensuptur. Tankut, Nusayrilerin Türk ırkından olduğuna dair verilerini Afet İnan’ın 1937 yılında Bükreş’te düzenlenen Uluslararası Antropoloji ve Arkeoloji Prehistoryası Kongresinde sunmuş olduğu bir kominikasyondan alarak temellendirmiştir. Bu verilere göre 200 Türk kadını üzerinde yapılan araştırmada sonuçlar 85 olan ortalama Türklerin yoğun olarak bulunduğu Brekisefal tipini ortaya koymuştur. Bu durum Alevlerin ve Hatay’daki Sünnilerin Brekisefal yapı grubunda olduklarını göstermiştir.⁸² Tankut, Pittard’ın yapmış olduğu araştırmaya göre 72-75 arası olan Arap endis sefalüğinden hareketle Nusayrilerin Arap olmadığı kanısına varmıştır.⁸³

Nusayrilerin tarihi açıdan da bir çerçevesini çizen Tankut’a göre Hatay ve civarı Etilerin kalıntılarından olan ve merkezi Maraş olan Gurgum Krallığının uzantısıdır. Bu krallığa Araplar Curcum ve Ceracime adını vermişlerdir. Tankut, Maraş bölgesinde yaşayan Koman ve Kamuk Türklerinden hareketle Gurgum Krallığının da Türk ve dolayısı ile Nusayrilerin de Türk olduğunu ifade etmiştir.⁸⁴ İnanç açısından da Nusayrilerin ayrıntılı incelemesini yapan Tankut, Nusayrilerin Şii, Alevi ve Hristiyan olarak değerlendirildiğini belirterek Nusayrilerin eski Türk

⁸⁰ Mehmet Pınar, “Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Nusayriler”, *Turkish Studies*, Volume 10/9, (Summer 2015), s. 488.

⁸¹ Yusuf Sarıay, “Atatürk’ün Hatay Politikası I (1936-1938)”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Haz. Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s. 381.

⁸² Hasan Reşit Tankut, *Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s. 5; 11-12.

⁸³ Tankut, *a.g.e.*, s. 14.

⁸⁴ Tankut, *a.g.e.*, s. 16-19.

inançlarını barındırdığını ifade eder. Alevi-Şaman ve Alpin Dini olarak nitelediği inanç sisteminin Nusayrilikteki izlerini ortaya koyan Tankut, *Kadmus*⁸⁵ kültünün İskitlere kadar uzanan ve Nusayriler ile olan bağlarını açıklar. Alpin Irk n efsanesindeki bazı unsurların Hitit ve Sümerlerde yer almasından hareket ederek Tankut, bu kültürlerin Alevilik ve Nusayrilik ile ilişkisine değinir. Bütün anlatılardaki temel vurgu Nusayrilerin Eti temelli ve Alpin ırkından geldiği ve dolayısı ile Türk olduğu yönündedir.⁸⁶

Nusayriliğin Alevi inanca sahip olduğu ve bu inancında Şaman-Eski Türk Dini inanç sistemini yansıttığını belirten Tankut, Alevi-Sünni ayrımının hatalı olduğunu ve Türklük temelli bir politika izlenmesi gerektiğini şu şekilde vurgulamıştır:

“Aleviler...  n Asya, Anadolu, Suriye, Kafkas, Mezopotamya ve İran’ın bir kısmında kümeler halinde ecdatlarından kalma eski ananelerini ve manevi bir fikir olarak muhafaza edenler işte bunlardır. Bunların içinde yurdumuzun cenup kısmında yaşayan Alevilerde dahildir. Bunların az çok mücerred yaşayışları eski ananenin devam edip gelmesini icap ve temin ettirdi. Zahirde bir fark gibi görülen bu ananeler hatta günlük hayat mevzuları içinde konuşulacak kadar bile esas bir kıymet ifade etmezler. Bu mevzuun aydınlanması için şimdi kullanmak mecburiyetinde olduğumuz Alevi-Sünni terimleri esasen Cumhuriyet rejiminin layisistesiyile Türklük vahdeti içinde tamamen erimiş olmakla beraber bugün için yine onları kullanarak söyleyim vicdani cephede de esas alakalandırır bir ayrılık mütalaa etmek ancak dar kafalılıarın işi ve düşünüşü olur.”⁸⁷

Tankut, bu kapsamda bölgenin Türk ve Eti kökenli olduğunu ispata dayalı veriler sunmuştur. Tarsus isminin toponomik tahliline göre Türk halkının bu coğrafyada oturan hükümdarı *Tarcho*, *Tarko* isminde bir kraldır. Aynı zamanda Etr ks şeflerine de verilen bir unvan olan *Tarko*, Kilikya krallarından birinin de adıdır. Tankut’a göre *Tarko* Türkçedeki *Tarhun*, *Tarhan*’dan başka bir şey değildir. Tarhan ise Türkçede asalet unvanı olmakla beraber, *Emir* ve *Prens* anlamlarına da gelir. Tankut’a göre bütün bunlar Tarsus kelimesinin mahiyetini aydınlatmaya yetmektedir.⁸⁸ Ancak

⁸⁵ Nusayrilerin bir koluna ismini veren *Kadmus*, aynı zamanda bir şehir ve kahraman ismi olarak *Nus* adı ile beraber anılmaktadır. Kadmus aynı zamanda İran ve Pontuslarda aristokratlara verilen bir isim olmakla beraber burada konu edilmesinin sebebi Ege ve Akdeniz dünyasında bir tanrı olarak adlandırılan Kadmus’un Hitit ve Sümerliler de de kadın, yılan ve su ile ilişkili bir kavram olmasıdır. Bkz. Tankut, **a.g.e.**, s. 29.

⁸⁶ Tankut, **a.g.e.**, s. 45.

⁸⁷ Hasan Reşit Tankut, “Aleviliğin Menşei ve Bu Zümrenin İlim İçinde tetkiki”, **İçel**, Yıl: 1, Sayı: 3, (1938), s. 17-18.

⁸⁸ Tankut, **a.g.m.**, s. 19.

görüldüğü üzere tahliller bilimsellikten ziyade bir öngörü ve tahmin niteliklidir.

Öte yandan Hatay Sorununun önem kazandığı günlerde bölgede CHP Parti Müfettişi olarak görevlendirilen Hasan Reşit Tankut, bölge parti teşkilatının yanı sıra halkın etnik ve kültürel yapısını da inceleme fırsatı bulmuştur. Arap ve Batı etkisi ile Nusayriler üzerinde yaratılmaya çalışılan kimlik karmaşasına karşın Tankut, bu bölgedeki Nusayrileri Türk kültürü içinde harmanlamak gerektiğini ifade etmiştir. Tankut, Nusayriler arasında artan Arapça konuşma temayülünün önüne geçmek için okullarda uygulanacak *Milli Birlik ve Kültür Birliği* konulu bir de proje hazırlayarak merkeze sunmuştur.⁸⁹

Zazalar ile ilgili de geniş yorum ve tahliller yapan Tankut'a göre Zazalar, Fırat ve Murat Suyu arasında yaşarlar. Dersim Zazaları, Murat Suyu civarında yüksek dağlarda yaşayan Zazalar ve alçak yerlerde yarı göçebe yaşayan, Diyarbakır ve civarında yaşayan Zazalar olmak üzere üç gruba ayrılır. Göçebe ve kendine has bir yaşamları olan Zazalar, Zazaca denen Fars kırması ve Kırmançça olmayan çok farklı bir dil kullanırlar. Tankut, eskiden Dersim bölgesinde Sünni Zazaların şiir ve şarkılarının Türkçe söylendiğini ancak artık Kırmanççaya doğru bir eğilim gösterdiğini ifa eder.⁹⁰

Günümüzde dil ve din olarak farklılık ve çeşitlilik gösteren Zazalar'ın esas itibari ile *Kertler'e* ve dolayısı ile Türkler'e dayandığını ifade eden Tankut, “bugün Zazaları birden ve yeniden Türkleştirmek kabil değil midir?” sorusunu sorar ve şu şekilde cevap verir:

“Ben ilerde Zazanın Türk olduğunu iddia edeceğim. Fakat bu iddiadan elime ne geçer. Farz-ı mahal olarak onlara bu hakikati ayrı ayrı anlatmaya muvaffak olsam gene hiçbir şey kazanmış olmayacağım. Çünkü benden sonra Zaza gene Zazaca konuşacak gene Zazaca yaşayacaktır.” Diyerek Zazaların Kürtlüğü kabul etmediklerini Şeyh Sait İsyanı sırasında bir kısmının “biz Kürdüz” diyerek Zazalığı maskelediklerini ifade etmiştir. Buna karşın bir kesim Zazanın Türk algısı *efendi (memur)*, *şeriatçi (Müslüman)*, *yarı dinsiz, insafsız tahsildar* gibi tabirlerle ifade edilir.⁹¹

Zaza isminin kökenine de inen Tankut, bu ismin *Sasak* yani Eski Türkçede kaya anlamına gelen ve Zazaların da yüksek kayalara, ulu ağaçlara ve kutlu sulara hürmet etmelerinden hareketle bu tabirin Zaza kelimesinin

⁸⁹ Pınar, *a.g.m.*, s. 497-498.

⁹⁰ Hasan Reşit Tankut, *Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler*, Kalan Yayınları, byy, bty, s. 11; 18.

⁹¹ Tankut, *a.g.e.*, s. 23.

kökü olduğunu belirtmiştir. Tankut, *Sasak* kelimesindeki *k* harfinin düşmesi ile kelimenin *sasa* yani *zaza* halini aldığını ifa eder. Öte yandan Zazalarda Sümer izleri arayan Tankut, bu izleri inanç kıyaslamasında bulur. Tankut'a göre Sümer tanrısı *Hom* ve Alevi, Sünni bütün Zazaların tanrıya verdikleri isim olan *Homa* arasındaki ilişki bu durumu açıklamaya yeterlidir.⁹² Tankut'a göre Zazalar Türklüğünü zamanla kaybetmiş bir boydur. Ancak hala Türklük izlerini taşımaktadırlar. Keza Dersim Zazalarının Eski Türk Dini olan şamanizmin izlerini taşıdığını ve şamanizm'de önemli olan *Kam* ve *şam* ifadelerine Dersim'de hürmet edildiğini hatta erkeklerin çoğuna bugün hala *Kamo* dendiğini belirten Tankut, Bingl'de Alevi köylerinden birinin de yine şaman ismini taşıdığını belirtmiştir.⁹³ Tankut bundan sonra bu şaman inanışının Aleviliğe sirayet ettiği ve hala bu inancın temelinde de bulunduğu konusunda ayrıntılı açıklamalar yapmıştır. Tankut, İşlamiyet'ten sonra Alevilik hakkında; tanrı, kutsal kitapları Hüsniye, kaza, kader gibi temel inanç noktaları hakkında değerlendirmeler yapmıştır. 19.03.1949 tarihinde CHP'ye Aleviler konusunda bir rapor sunmuştur. Bu raporunda da hemen aynı bilgilere yer veren Tankut, Alevilerin dil, din ve sosyal yapıları hakkında bilgiler vermiştir.⁹⁴

Sonuç

Siyasetçi, bürokrat ve son tahlilde ilim adamı kimliği ile tipik bir cumhuriyet insanı olarak çalışmalar yapan, projeler üreten ve tezler ne süren Hasan Reşit Tankut, şuana kadar hakkında çok az araştırma yapılan gizemli ve ilgi çekici bir kişiliktir. Hakkındaki gizemi bir nebze olsun kaldıracak olan bu çalışma ile ulus devlet projesinin en canlı savunucularından ve yeni rejime ve onun kurucusuna inanmış bir cumhuriyet insanı olarak Tankut'un çalışmaları ve faaliyetleri irdelenmeye çalışılmıştır. Kaleme aldığı çeşitli içerikli kitap ve çalışmalar göz önüne alındığında Tankut'un yeni devletin ideolojik temellerinin atılmasında önemli roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Tek Parti yönetiminin amade bir çalışanı ve Atatürk'ün yakın bir dava arkadaşı olmasını başaran Tankut'un düşünce dünyasının en belirgin yönlerinden birisi de Türklük duygusu ve idealidir. Zira Dil ve Tarih çalışmalarında üzerinde durduğu temel hususlar da bu doğrultuda olacak ve ortaya koymuş olduğu görüşler dönemin politikalarının meşrulaşması yönünde bir zemin oluşturacaktır. Bu bağlamda ifade edilmelidir ki genelde dil ve tarih ve özelde ise dil alanında yaptığı

⁹²Tankut, *a.g.e.*, s. 29.

⁹³Tankut, *a.g.e.*, s. 40.

⁹⁴Tankut, *a.g.e.*, s. 107-110.

çalışmalar dönemin cumhuriyet algısını ayakta tutar nitelikte olmayı başarmıştır.

Atatürk'ün istek ve onayı ile profesörlük unvanını alarak dil bilim çalışmalarına başlayan ve bu kapsamda öğretim üyeliği yaparak dersler veren Tankut'un bürokrat kökenli olması ve Mülkiye mezunu olması dikkat çekicidir. Dönemin hemen hemen tek yüksek eğitim merkezi konumunda olan Mülkiye'den iyi derece ile mezun olan ve dil yeteneğini bu sıralarda daha fazla geliştiren Tankut, araştırma ve gözlem yeteneği sayesinde bir sosyolog niteliğine de erişmeyi başarmıştır. Araştırma eserlerinde öncelikle dikkat çeken unsur dönemin genel ruhuna uygun olarak seslendirdiği milli şuur ve Türklük vurgusu ve bu vurgunun teorilerinin ana unsuru olmuş olmasıdır. Ancak ifade edilmesi gereken diğer şey bu teorilerin bugün itibarıyla geçerliliğini hemen hemen kaybetmiş, birkaç batılı yazarın etkisi altında üretilen ve gerçek olmaktan ziyade o dönemin koşullarında olması istenen ve özlenen bir düşüncenin yazıya dökülmüş hali gibi olmasıdır. Nitekim bu konuda bilimsel anlamda yapılan değerlendirmeler, bu çalışmaların ideolojik ağırlıklı olduğu yönündedir. Tankut'un saha ve alan çalışması niteliği taşıması ve toplumun sosyo-kültürel ve inançsal yapısını gözler önüne sermesi nedeniyle daha kapsamlı ve pratik bilgiler içerdiği düşünülen etno-politik merkezli çalışmalarının dahi arka planında bu gerçek vardır. Ancak dönemin koşulları ve çok uluslu bir imparatorluktan yeni bir ulus devlet teşekkül ettirebilmenin de zorluğu dikkate alınırsa genel izlenimler ve yorumlardan öteye gitmeyen bu teorilerin en azından kendi döneminde bir ulus şuru yaratma konusunda etkili olduğu açıktır. Bu çalışmalar ile Atatürk'ün şahsında ulus devlet oluşturma düşünce ve kararlılığı ile yeni bir devlet ve toplum yaratabilmenin ideolojik temelleri belirlenmiş ve dönemin bu ülkeye inanmış aydınlarının özverili çalışmaları ile yeni bir devlet ve toplum oluşturma ideali gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Atatürk'ün bizzatihi yanında yer almış olan Hasan Reşit Tankut, dil ve tarih alanında yapılan çalışmalarda yer almanın yanı sıra daha sonraki süreçte de bu çalışmalarını devletin yanında yer almak suretiyle devam ettirmiştir. Hasan Reşit Tankut, her şeyden evvel bir cumhuriyet insanı olarak şartlar ve konjonktür gereği üzerine düşeni fazlası ile yapmış, bir görev ve icraat adamıdır.

Şimdiye kadar hakkında çok şey yazılmamış olmasına rağmen Tankut'un başta Atatürk Dönemi olmak üzere sonraki dönemlerde de önemli kademelerde bulunduğu, özellikle sosyo-kültür ve eğitim alanlarında yapılan çalışmalarda bizzat yer almak suretiyle dönemin etno-sosyal politikalarının oluşturulmasında aktif rol oynadığı ve kilit bir noktada görevler aldığı saptanmıştır. Bu durum erken Cumhuriyet döneminin idealist, nitelikli ve

devlet ve cumhuriyet değerlerine bağlı şahsiyetlerinin uzun vadeli etkilerini ve onlara olan güvenilirlik algısının boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TBMM Arşivi

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

Kitaplar

Arat, Emin, **Kemalizm Yurtta Sulh-Cihanda Sulh**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1969.

Bayrak, Mehmet, **Açık-Gizli/ Resmi-Gayriresmi Kürdoloji Belgeleri I**, zge Yay., 1994.

Beşikçi, İsmail, **Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Stockholm, 1986.

oker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM-IV. Dönem 1931-1935, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No: 12, Ankara, 1996.

ufalı, Mustafa, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VIII. Dönem (1946-1950)**, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Gülensoy, Tuncer, **Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler (1800-1950: Türkolojinin 150 Yılı)**, Ankara, 2012.

Günay, şenal, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)**, C. V, TBMM Vakfı Yayınları No: 39, Ankara, 2007.

Günaltay, şemsettin-Tankut, Hasan Reşit, **Dil ve Tarih Tezlerimiz zerine Gerekli Bazı İzahlar**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

şen, Hasan, **Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek**, Kadim Yayınları, Ankara, 2012.

şerefname, ev. M. Emin Bozarslan, Deng Yayınları, 1997.

Tankut, Hasan Reşit, **Güneş-Dil Teorisine Göre Pan-Kronik Usullerle Paleo-Sosyolojik Dil İncelemeleri Adlı Tezinde Geçen rnekler**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

- Tankut, Hasan Reşit, **Dil ve Irk Münasebetleri Hakkında**, İkinci Türk Tarih Kongresi, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- Tankut, Hasan Reşit, **Diyarbakır Adı Üzerine Toponomik Bir Tetkik**, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.
- Tankut, Hasan Reşit, **Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri Birinci kitap Türk Dil Bilgisine Giriş**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, **Güneş Dil Teorisine Göre Toponomik Tetkikler İkinci Kitap**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, **Prehistuvara Doğru Bir Dil İzlemesi ve Güneş Dil Teorisinin İzahı (Prof.Hasan Reşit Tankut'un 1-8 Eylül 1937' de Bükreş'te Toplanmış Olan XVII. Enternasyonal Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresinde Yaptığı Komünikasyon**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- Tankut, Hasan Reşit, **Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında**, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.
- Türk Dil Kurumu, **Türk Dil Kurumu Yazmanı Hasan Reşit Tankut'un Türk Dili Üzerine Söylevleri**, Demeçleri ve Yazıları, Doğu Matbaası, Ankara, 1949.
- Toprak, Zafer, **Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- Ülgener, Sabri, **Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler Denemeler ve Araştırmalar**, Mayaş Yayınları, byy, 1983.

Makaleler

- Akalın, Şükrü Haluk, "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, S. 607, (Temmuz 2012), s. 1-58.
- Akalın, Şükrü Haluk, "75 Yılda Türk Dil Kurumu", **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XCIV, Sayı: 667, (Temmuz 2007), s. 5-62.
- Akman, Şefik Taylan, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmi Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 1 Sayı: 1, (2011), s. 80-109.
- Genç, Ernur, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyon Bağlamında Türk Aydını", **Akademik İncelemeler**, C. 2, Sayı: 1, (2007), s. 134-174.
- Keyman, Fuat-İçduygu, Ahmet, "Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı", **75 yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru**, Ed: Artun Ünsal, İstanbul, 1998, s. 169-181.
- Pınar, Mehmet, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Nusayriler", **Turkish Studies**, Volume 10/9, (Summer 2015), s. 485-504.

- Sarıbay, Ali Yaşar, “Kemalist İdeolojide Modernleşmenin Anlamı: Sosyo Ekonomik Bir Çözümleme Denemesi”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s. 189-204.
- Sarınay, Yusuf, “Atatürk’ün Hatay Politikası I (1936-1938)”, **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi, Haz. Berna Türkddoğan, Ankara, 2000, ssy.
- Şendeniz, Özlem, “Erken Cumhuriyet Dönemi Dil politikaları: Güneş Türk Dil Teorisinin Türk Basınında Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 10, Sayı: 20, (Güz 2014), s. 307-327.
- Şimşek, Melda Cinman, “Türk Modernleşmesi ve Kimlik”, **Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı IV**, Sayı: 23-24, 1998, s. 1765-1774.
- Tankut, Hasan Reşit, “Aleviliğin Menşei ve Bu Zümrenin ilim İçinde tetkiki”, **İçel**, Yıl: 1, Sayı: 3, 1938, s. 15-18.
- Toprak, Zafer, “‘Mukaddes’ten ‘Temeddün’e Kültür Devrimi Şemsettin Günaltay ve Türk Tarih Tezi Eleştirilerine Yanıt”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 208, (Nisan 2011), s. 38-50.
- Türk Dil Kurumu, “Yitirdiklerimiz, Hasan Reşit Tankut, (1893-18 Şubat 1980)”, **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**, C. XVI, Sayı: 342, (Mart 1980), s. 296.

Süreli Yayınlar

- Tankut, Hasan Reşit, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisi Notları”, **Cumhuriyet**, 04 Ocak 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisi Notları-Eski Zamanlarda Has İsimler Nasıl Verilirdi?”, **Cumhuriyet**, 05 Ocak 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, **Cumhuriyet**, 06 Ocak 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, **Cumhuriyet**, 09 Ocak 1936.
- Tankut, Hasan Reşit, “Dil Üzerinde Çalışmalar Güneş-Dil Teorisine Göre Toponomik Tahlil”, **Cumhuriyet**, 12 Ocak 1936.

Tezler

- Altınışık, Ahmet Haşim, **Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, 2011.
- Aydın, Aydın, **Atatürk Döneminde Bürokrasi ve Modernleşme (1923-1938)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2014.

- Aygül, Hasan Hüseyin, **Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2008.
- Bayındır, Seda, **Atatürk'ün Sosyo-Kültürel Politikaları (1931-1938)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2004.
- Ceyhan, Bayram, **Türk Dil Kurumunun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Pala, Kenan, **Atatürk Dönemi Türk Tarih Kongreleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2008.
- Sivrioğlu, Ulaş Töre, **Tek Parti Döneminde Orta Asya ve Sümer Hitit Araştırmaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2012.